

Slutinttrycket blir, att Kania visserligen borrat ambitionstörst men alltför trångt, när han koncentrerat sig enbart på den katolska mystiken. Totalbilden av mystikern Hammarskjöld torde vara åtskilligt mer komplicerad. Beträffande svenskarnas mottagande av «Vägmärken» ger förf. en delvis missvisande bild, eftersom han aldrig konsulterat tidningsmaterialet utan litat till sekundärkällor. Avhandlingens allra viktigaste primärskrift «Vägmärken» uppges (s. 336) ha utkommit i Danmark. Men boken utgavs på Bonniers förlag, vilket då som nu låg i Stockholm.

Thure Stenström

Charles Pigden (red.): *Russell on Ethics: Selections from the Writings of Bertrand Russell*. 257 sid. Routledge, London och New York 1999.

Russell on Ethics är den första boken i en planerad serie av textsamlingar av Bertrand Russell som kommer att ges ut av Routledge. De är tänkta att täcka hela hans författarskap, som spänner över ett vitt fält från etik, religion, politik och historia till filosofi och logik. (Den andra boken i serien *Russell on Religion* finns recenserad i STK 1/2001.)

Russell gjorde sig först internationellt känd för sina insatser inom logik och matematikens filosofi. Denna del av hans karriär kröntes med utgivandet av *Principia Mathematica* i tre delar (1910, 1912 och 1913), som han skrev i samarbete med sin f.d. lärare Alfred North Whitehead. Efter Första Världskrigets slut övergav Russell — i stort sett — den akademiska filosofin och ägnade de följande tjugo åren åt ett populärvetenskapligt författarskap och skrev en rad böcker om politik, moral och pedagogik, som alla snabbt översattes till svenska. En anledning till att dessa arbeten inte fått den uppmärksamhet, som de enligt Pigden förtjänar, är kanske att Russell själv ansåg att dessa ämnen låg utanför den vetenskapliga filosofins domäner och att hans insatser på dessa områden därför inte skulle tillmätas samma betydelse som hans rent filosofiska arbeten.

Detta kan man ha delade meningar om och det har Pigden, som anser att Russell är underskattad som etisk teoretiker både med avseende på hans normativa etik och hans meta-etik. I sin introduktion beskriver Pigden Russells roll i 1900-talets etiska debatt och anser att han var en av de första att introducera två av de mest dominerande teorierna: emotivism och «the error theory». Medan hans meta-etiska ställningstaganden genomgick en utveckling övergav han aldrig sin ursprungliga normativa etik, som Pigden kallar «utilitarian of sorts» (s. 4) och modifierar detta med att kalla honom en «enlightened rule-utilitarian» (s. 5). Mycket av Russells normativa etik var samti-

digt inspirerat av Spinoza. Pigden skriver: «What Russell valued was enlargement of the self through the contemplation of the Other — other selves but also a universe which is grandly indifferent to human concerns.» Pigden stöder sig här i hög grad på f.d. chefen för Russell-arkiven, Kenneth Blackwells, grundliga arbete *The Spinozistic Ethics of Bertrand Russell* från 1985.

Inflytandet från Spinoza kom tidigt och varade livet ut, men det överskuggades under en tid av inflytandet från G. E. Moores *Principia Ethica*. Pigden säger: «There was a Before, a During and an After *Principia* period (this last being rather protracted) and each phase needs to be understood in those terms» (s. 7). Fram till 1903 diskuterade Russell och Moore enskilt och i sällskap med andra medlemmar av «The Apostolic Society» vad de lärt av sin gemensamma lärare Henry Sidgwick och Russell försökte på egen hand formulera en acceptabel etisk teori. Men när Moore kom ut med sin bok anammade Russell de flesta av hans teorier, om än inte helt okritiskt. Denna fas varade fram till 1913, då han övergav den värdeobjektivistiska synen, under påverkan av George Santayana, och intog en skeptisk och anti-realistisk inställning som han — i olika varianter — bevarade livet ut.

Han övergav den rena emotivismen i början på 20-talet och i en opublicerad uppsats från 1922 «Is there an absolute good?» (nr 17 i boken) föregriper han, enligt Pigden, den av J. L. Mackie senare lanserade «error-theory» (se hans uppsats «The refutation of morals» från 1946). Denna teori utgår ifrån att moraliska omdömen är påståenden om verkligheten och de är därför antingen sanna eller falska, men eftersom verkligheten saknar egenskaperna gott och ont, är alla moraliska omdömen falska. Detta gäller även omdömen om vad som är rätt och fel. Russells syn skiljer sig från Mackies i det avseendet att Russell ansåg att etiska omdömen är meningsfulla, även om det inte finns nå-got i verkligheten som de refererar till. Russell övergav senare denna teori och Pigden kan bara gissa varför.

Ingen som läst Russells politiska och moralfilosofiska skrifter kan undgå att notera att han har mycket bestämda uppfattningar om vad som är gott och vad som är ont. Samtidigt intog han den meta-etiska ståndpunkten att etiska omdömen endast uttrycker privata känslor; de är vare sig sanna eller falska. En del kritiker har beskyllt Russell för att vara inkonsekvent, men det ville han inte gå med på. Hans försvar lider av samma problem som varje moraliserande värdesubjektivist har att brottas med. Den danske teologen K. E. Løgstrup har skrivit en del om Russells etik och i uppsatsen «Fornuft contra følelse» från 1958 diskuterar han spänningen i Russells etiska tänkande

mellan känslan och förnuftet i hans sista stora arbete om etik *Human Society in Ethics and Politics* från 1954. Løgstrup kommer in på Russells dilemma när det gäller hans syn på det onda och citerar honom: «When I am compelled, as happens very frequently in the modern world, to contemplate acts of cruelty which make me shudder with horror, I find myself constantly impelled towards an ethical outlook which I cannot justify intellectually. I find myself thinking, <These men are wicked and what they do is bad in some absolute sense for which my theory has not provided>» (Russell, s. 128). Detta är naturligtvis otilfredsställande, men en teologiskt förankrad etik har ett annat problem att brottas med som Russell slipper; hur skall det onda förklaras i ljuset av tron på en god och allsmäktig Gud?

Pigdens bok har många förtjänster — inte minst inledningen — som ger en god introduktion till Russells etiska tänkande. Han har valt ut trettio texter och försett var och en av dem med intressanta och informationsrika kommentarer där han sätter in dem i sin kontext. Han har delat in texterna i fem sektioner. Den första «A moralist in the making: the pre-*Principia* writings» innehåller utdrag ur Russells första dagbok från ungdomsåren. Detta kan kanske te sig något märkligt, men man förvånas av djupsinnet i dessa tidiga etiska reflexioner. Den innehåller också uppsatser som Russell skrev för Sidgwick under sitt fjärde år vid Cambridge samt ett par essäer som Russell lade fram för «Apostlarna».

Den andra sektionen «Meta-ethics» innehåller tio texter och börjar med Russells recension av Moores *Principia Ethica*. Den är intressant på många sätt och speciellt för hans diskussion om huruvida begreppet «god» kan och bör definieras eller ej. Diskussionen är av principiellt intresse för all begreppsbyggnad och Russell behandlar i sin *The Principles of Mathematics*, som kom ut samma år, problematiken rörande de odefinierbara begreppen inom matematiken och logiken. Både Russell och Moore hade kommit till slutsatsen att alla begrepp inte kan definieras, eftersom det skulle leda till cirkelresonemang. Frågan är bara vilka begrepp som skall lämnas odefinierade och hur man skall nå klarhet i vad det egentligen innebär att definiera ett begrepps mening i olika sammanhang.

Den tredje sektionen «Reasons and the passions» består endast av ett kort utdrag ur *Human Society in Ethics and Politics* där Russell kommer in på Humes berömda sats att förnuftet är passionernas slav. Denna tes har kommit att ligga till grund för den s.k. «belief-desire-modellen», som säger att trosföreställningar i sig inte är nog att motivera handlingar; för detta krävs även önsknings- och känslor.

Den fjärde sektionen «The function of morality» består av tre kortare texter om moralens funktion, ett

intressant interludium «A new morality versus *no* morality» samt ett längre utdrag från *Power: A New Social Analysis* från 1938, en bok som Russell själv ansåg underskattad.

Den femte och sista sektionen «Contemplation and the good life» inleds med ett andra kort interludium «Spinoza and the ethic of impersonal self-enlargement», där Pigden åter tar upp Spinozas inflytande på Russell, och följs av tre kortare textutdrag.

Boken är försedd med en omfattande bibliografi och ett detaljrikt index som gör det lätt att finna sin väg i en bok som kan rekommenderas till den som tror att Russell inte har något av intresse att säga i etiska frågor. Boken belönades med Russellsällskapets «Book Award» för den bästa boken av intresse för russellstudier i konkurrens med ett tiotal andra böcker om Russell.

Stefan Andersson

Arne Jarrick: *Hamlets fråga. En svensk självmords-historia*. 239 sid. Norstedts, Stockholm 2000.

Hamlets fråga heter en ny bok av historieprofessorn Arne Jarrick. Huvuddelen är en genomgång av självmordets historia i Sverige byggd på rättegångsprotokoll främst från sexton- och sjuttonhundredatalen. Men boken är inte i första hand en rättshistorisk eller socialhistorisk översikt. Jarrick gör ett försök att komma åt det allmängiltiga djupt mänskliga som skymtar i de historiska dokumenten. Han visar hur man kan ana sig till gemensamma drag i självmördarnas tragiska kamp och upptäcka en bild av människans belägenhet och drivkrafter i domarnas resonemang. Domstolsmaterialet analyseras ur existentiell synpunkt och Jarrick avslutar sin bok med en egen teori om vad som kan ha drivit de olyckliga människor som framträder i rättegångsprotokollen. Uppfattningar av människan är som Jarrick själv antyder bokens grundtema.

Analyserna i boken är känsligt genomförda och Jarrick skriver ledigt och klart med en sökande inställning som inger respekt. Det har blivit en viktig bok som borde finna många läsare, inte minst bland teologer. De teologiska aspekterna är som man kan vänta sig många. Jarricks kunskaper om den mångbottnade kristna traditionen är också tillförlitliga. Det finns mycket att ta upp till diskussion i boken. Jag skall lyfta fram ett par frågor som kan vara av särskilt intresse för systematiska teologer.

Den första gäller troslärans betydelse för dem som överväger självmord. Jarrick visar hur handlandet på ett egendomligt sätt bryter mot någon slags logisk tillämpning av lärosatser. Det finns flera exempel på människor som begår självmord för att de tror sig vara uteslutna från Guds nåd. Men just genom